

Methodological principles for the study of violence and tolerance

Методологічні засади дослідження насильства та толерантності

Irina Smaznova

Key words:

methodology of jurisprudence, principles of the philosophy of law, modern trends in the development of society, parity of categories, tolerance, violence.

Ключові слова:

методологія юриспруденції, принципи філософії права, сучасні тенденції розвитку суспільства, парність категорій, толерантність, насильство.

Будучи відображенням стрімкості сучасного людського буття, зростає швидкісний режим зміни в методології, особливо під впливом герменевтики, антропології та інформатики, і, вриваючись у сферу юриспруденції, буквально виштовхує дослідників до постійної новеллізації як концептуальної, так і інструментальної методології юриспруденції¹.

При цьому методологічний плюралізм, характерний для сучасної методології юриспруденції, не повинен вносити плутанину і хаос. Тому надзвичайної актуальності набуває питання зваженого обирання методології аналізу предмета пізнання, які наблизять розкриття сутності досліджуваних явищ.

Стан сучасної методології юриспруденції на загальному світовому просторі виглядає вельми оптимістично. Вірно зазначає Ю.М. Оборотов, що пошуки та юридизація нових методологічних підходів для осягнення правової матерії призводять до просування в напрямку формування так званої змішаної методології юриспруденції в порядку принципу додатковості. Особливість сучасної дослідницької позиції, що складається, характеризується відкритістю дисциплінарних кордонів, методологічним плюралізмом, використанням змішаних методологій².

Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників методологічних підходів і методів дослідження, в тому числі методології дослідження насильства і толерантності, можна відзначити С. Алексеєва, М. Алексеєва, А. Антипенка, О. Івакіна, Б. Кістяківського, А. Козловського, М. Козюбри, В. Кохановського, Ю. Оборотова, В. Сирих, С. Сливку, С. Максимова, О. Пунченка, П. Рабіновича.

Досягнення мети наукового дослідження визначається цілим рядом факторів, проте поява ефективного результату наукових знань головною мірою залежить від адекватно обраних способів, прийомів, засобів, розумових операцій, спрямованих на досягнення кінцевого результату, тобто методологічного інструментарію дослідника. У широкому соціокультурному контексті розуміння методології дослідження загалом і насильства та толерантності зокрема охоплює цілу низку елементів пізнавального процесу: принципи організації дослідження, мету, завдання, гіпотези, методологічні підходи, методи, прийоми пізнання, вчення про них тощо.

Справедливо звертає увагу в цьому відношенні С.С. Сливка, що «методологія науки у своїй основі містить творчий задум, ідею вченого осмислення певного досвіду, що нагромадила людина у процесі життєдіяльності, особливо творчо-пошукової, науково-дослідницької роботи. Потреби практики, результати спостережень довкілля, інтереси наукового життя, реальні факти і події висуюють перед дослідником

¹ Оборотов Ю.М. Развитие междисциплинарности та смешанных методологий юриспруденції. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / Ю.М. Оборотов, А.П. Овчиннікова, В.В. Завальнюк та ін. ; за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2019. 420 с. С. 10.

² Оборотов Ю.М. Развитие междисциплинарности та смешанных методологий юриспруденції. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / Ю.М. Оборотов, А.П. Овчиннікова, В.В. Завальнюк та ін. ; за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2019. 420 с. С. 8.

конкретні завдання, які потрібно проаналізувати, порівняти з поглядами колег, змінити усталені парадигми, методи й стереотипи мислення. У цьому сенсі важливу роль відіграють інтуїтивні прийоми наукового пошуку, що випливають з методологічних установок дослідника. При цьому враховуються його правила мислення, спрямованого на обґрунтування наукових концепцій»³.

Тобто науковець, який перебуває в стані наукового дослідження, стає подібний до творця певного виду мистецтва. У цьому сенсі пізнання філософсько-правової проблеми права слід також сприймати як вид мистецтва, пов'язаного зі створенням і застосуванням філософії права як методології загальної теорії права.

Так, передусім науковий дослідник обирає тему або, іншими словами, проблему дослідження, яка бентежить його науковий інтерес. Вихідним і неминущим моментом пізнання виступає творча, креативна взаємодія на постійній основі суб'єкта пізнання з його об'єктом.

Сучасні тенденції розвитку суспільства можна характеризувати як процеси глобалізації, індивідуалізації та інформатизації, які базуються на взаємодії окремих особистостей, націй і держав та стверджують необхідність наробки нових знань і технологій щодо явищ навколишньої дійсності, суб'єктивних якостей окремої особистості й суспільства загалом, формуванні й описанні категорії, що відображають їх у філософсько-правовій сфері.

Економіки різних держав з кожним роком все більш переплітаються між собою, Інтернет об'єднує мільйони людей по всьому світу, події в одній частині світу миттєво впливають на весь світ в цілому. «Успіхи техніки долають межі часу і простору, надають людині чуття планетарності землі»⁴. Будь-яка інформація може бути поданою таким чином, що один факт може викликати у різних людей різні почуття: співчуття або відразу, заперечення або схвалення, агресію або толерантність.

У разі взаємодії в суспільстві на будь-якому рівні з'являється необхідність так чи інакше проявляти терпиме відношення до оточуючих осіб. Стандарти соціальної взаємодії наполегливо вимагають демонструвати лояльність по відношенню до представників різних груп народонаселення.

Людина проявляє терпимість або толерантність за різними причинами: справжня повага до людей, соціальні навички, бажання отримати вигоду та інше, при цьому важко визначити: чи висловлює людина те, що дійсно відчуває або ж те, що вона навчилася демонструвати.

У зв'язку зі зростаючою кількістю конфліктів у світі на ґрунті відсутності терпимості сучасні умови диктують необхідність продовження теоретичного дослідження явищ насильства і толерантності. Складно не погодитись із А.Г. Асмоловим, що «один зі шляхів розуміння сенсу і меж толерантності – аналіз форм і проявів її протилежності – інтолерантності, або нетерпимості», оскільки крайньою формою прояву нетерпимості є агресія⁵. Тому виокремлюється необхідність оцінити та дослідити насильство і толерантність як парні категорії юридичної науки.

Після формулювання проблеми настає черга обрання методів її дослідження. Вибір методологічних підходів і методів зумовлений природою об'єкту дослідження, світоглядними позиціями і поглядами суб'єкта пізнання. Відомий сучасний методолог науки В.П. Кохановський слушно зауважив, що історія і сучасний стан пізнання і практики переконливо показують, що далеко не всякий метод, не будь-яка система принципів і інших засобів діяльності забезпечують успішне рішення теоретичних і практичних проблем. Не тільки результат дослідження, але й шлях, який веде до нього, повинен був істинним⁶.

Наступним етапом, наслідуючи Б. Кістяківському, необхідно встановити необхідність пізнання досліджуваного об'єкта⁷. Необхідність пізнання насильства і толерантності у філософсько-правовому дослідженні як тенденцій розвитку сучасного суспільства погоджується з досягненням у ході пізнання принци-

³ Сливка С.С. Філософія права: Навчальний посібник. Київ: Атика, 2012. 256 с. С.18.

⁴ Бердяев Н.А. О назначении человека. О Рабстве и свободе человека. Москва: АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. 637 с. С. 552.

⁵ Асмолов А.Г. Толерантность как культура XXI века. Век толерантности. Москва, 2004. № 7. С. 9. URL: //zaoisc.ru/metod/publikacii/asmolov-toler-kak-kultura.doc (дата звернення: 30.08.2018).

⁶ Кохановський В.П. Філософія і методологія науки: учебник для высших учебных заведений. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 576 с. С.167.

⁷ Кістяківський Б.А. Філософія і соціологія права / сост., примеч., указ. В.В. Сапова. Санкт-Петербург: РХГИ, 1999. 800 с. С. 105.

пів об'єктивності, розвитку і конкретності істини, що є маркерами системності в осяганні цих феноменів правової реальності.

Окрім того, кожне філософсько-правове дослідження, яке претендує на науковість, ґрунтується на сукупності відповідних онтологічних і гносеологічних принципів філософії права. Дослідження насильства і толерантності, на наш погляд, повинно базуватися на таких принципах філософії права: метафізичності, верховенстві, справедливості, рефлексивності, синергетичності, феноменологічності, гармонійності, історизму, а також культурологічному і ментальному принципам філософії права.

Принцип метафізичності в поєднанні з принципом верховенства філософії права дає можливість аналізувати на теоретичному рівні такі складні феномени, як насильство, агресія, толерантність, суспільство тощо, і передавати результат їх наукового осягання іншим правовим наукам.

Принцип справедливості дає можливість оцінювати досліджувані явища з позицій балансу, де основним орієнтиром виступає загальноприйняте добро. Цей принцип співзвучний із принципом гармонійності, який допомагає підпорядковувати всі правові явища, якими, безсумнівно, є і насильство та толерантність на порядок, гармонію.

Принцип рефлексивності філософії права допомагає осмислити, вивчати, порівнювати в дослідженні філософсько-правові категорії насильства і толерантності з правовою реальністю завдяки власним роздумам, самоаналізу тощо.

Правова реальність, частиною якої є насильство й толерантність, відноситься до типу відкритих систем, які знаходяться в нерівноважному стані. Для вивчення нелінійних процесів із великим охопленням кореляціями і взаємозв'язками, для виявлення випадковостей, які стають закономірностями, є необхідним принцип синергетичності філософії права.

Феноменологічний принцип філософії права допомагає осмислити досліджувані явища правової дійсності – «насильство» і «толерантність» як цілісні, виняткові, самостійні процеси.

Принцип історизму філософії права зумовлений необхідністю побудови концепції аналізу феноменів насильства і толерантності, яка пояснює взаємозв'язок від минулого через теперішнє до майбутнього.

Культурологічний і ментальний принципи філософії права дають можливості пізнання досліджуваних феноменів у їх взаємозв'язку з культурними набутками суспільства та оглядом на певний тип менталітету сучасної людини.

Дотримання вказаних принципів філософії права повинно бути методологічною установкою під час комплексного аналізу філософсько-правових аспектів агресії та толерантності як парних правових категорій і насильства та толерантності як тенденцій розвитку сучасного суспільства пізнання. Необхідність послідовності дотримання принципів філософії права зумовлена й тим, що вона сприятиме кращому теоретичному пізнанню феноменів насильства і толерантності та удосконаленню використання можливостей правового механізму толерантності на шляху попередження, виявлення та усунення різних форм насильства (аж до агресій і терору) над волею людини.

Анотація

У статті запропонований механізм методологічних засад наукового дослідження, який удосконалює пізнання феноменів насильства і толерантності як парних категорій юридичної науки. Проведено аналіз принципів філософії права: метафізичності, верховенства, справедливості, рефлексивності, синергетичності, феноменологічності, гармонійності, історизму, а також культурологічного і ментального принципів філософії права, які є маркерами системності в осяганні насильства і толерантності як феноменів правової реальності.

Summary

The article proposes a mechanism for the methodological foundations of scientific research, which improves the knowledge of the phenomena of violence and tolerance as paired categories of legal science. The analysis of the principles of the philosophy of law: metaphysics, supremacy, justice, reflexivity, synergetic, phenomenological, harmony, historicism, as well as cultural and mental principles of the philosophy of law. These principles are systematic markers of the perpetration of violence and tolerance as phenomena of legal reality.

Використана література:

1. Асмолов А.Г. Толерантность как культура XXI века. *Век толерантности*. Москва, 2004. № 7. URL: <http://zaisc.ru/metod/publikacii/asmolov-toler-kak-kultura.doc> (дата обращения: 30.08.2018).
2. Бердяев Н.А. О назначении человека. О Рабстве и свободе человека. Москва : АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. 637 с. С. 3.
3. Сливка С.С. Філософія права : навчальний посібник. Київ : Атика, 2012. 256 с.
4. Кохановский В.П. Философия и методология науки : учебник для высших учебных заведений. Ростов на Дону : Феникс, 1999. 576 с.
5. Кистякивский Б.А. Философия и социология права ; сост., примеч., указ. В.В. Сапова. Санкт-Петербург : РХГИ, 1999. 800 с.
6. Оборотов Ю.М. та ін. Розвиток міждисциплінарності та змішаних методологій юриспруденції. Методологія та інновації загальнотеоретичної юриспруденції : монографія ; за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2019. 420 с.

Irina Smaznova,

*Candidate of Law Sciences, Associate Professor of the Department of Philosophy,
Doctoral Student of the Department of General Theoretical Jurisprudence
National University "Odessa Law Academy"*